

575.706.112
.E61
INSECT?

ENTOMOLOGISCHE BERICHTEN

MAANDBLAD UITGEGEVEN DOOR

DE NEDERLANDSCHE ENTOMOLOGISCHE VEREENIGING

Deel 15

1 October 1954

No 10

Adres der Redactie:

B. J. LEMPKE, Oude IJselstraat 12^{III}, Amsterdam-Zuid 2 — Nederland

INHOUD: B. J. Lempke: Trekvlinders in 1953 (p. 213). — G. L. van Eyndhoven: Invasie van Spintmijten (Acar., Tetr.) (p. 221). — G. L. van Eyndhoven: Giraudiella incurvans Nijveldt (Dipt., Iton.) (p. 222). — J. G. Betrem: De satermier (Formica exsecta Nyl., 1846) en enkele van haar problemen (Hym. Form.) (p. 224). — Literatuur: (p. 231: A. Reyne). — Korte mededelingen: (p. 220: B. J. Lempke, G. S. A. van der Meulen; p. 220, 230: Mededelingen; p. 223: G. L. van Eyndhoven; p. 223, 232: W. J. Boer Leffé; p. 230: H. Veen; p. 232: W. M. Docters van Leeuwen; H. Hageman).

Trekvlinders in 1953

door

B. J. LEMPKE

(Veertiende jaarverslag)

(vervolg)

11. *Herse convolvuli* L. De eerste Windepijlstaart werd op 14 Juni te Heemstede opgemerkt (v. HERWARTH). Een drietal meldingen stammen uit Juli en vier uit Augustus. In September, altijd de beste maand voor deze vlinder, liep het wat regelmatig, maar slechts zelden werden toch in het hele land twee exemplaren per dag gemeld! De rij werd al op 4 October besloten met een *convolvuli* te Zeist.

Geen enkele melding kwam binnen van gevonden rupsen of poppen.

Vindplaatsen. Lbg.: Swalmen, Bemelen. N.B.: Helmond, Tilburg. Z.H.: Wassenaar. N.H.: Aerdenhout, Heemstede, Amsterdam, Edam. Utr.: Zeist, Doorn. Gdl.: Neerijnen, Wageningen, Apeldoorn, Almen. Ov.: Holten. Fr.: Oosterwolde. Gr.: Groningen.

Totaal aantal waargenomen exemplaren: 25, belangrijk minder dus dan in 1952. Een zeer middelmatig *convolvuli*-jaar.

12. *Daphnis nerii* L. Er is van deze prachtige Sphingide een vrij sterke trek in verschillende delen van Europa waargenomen in 1953. Op de Britse eilanden werd een record aantal meldingen genoteerd. Ook uit Zwitserland werden nogal wat exemplaren gemeld. Ons land heeft blijkbaar een bescheiden staartje van de trek meegemaakt. Op 10 October werd een exemplaar te Roosendaal-N.B. gevangen door P. SEBREGTS volgens een bericht in een der Brabantse kranten, waarvan Dr P. KORRINGA zo vriendelijk was mij een uitknipsel te sturen. De eerste melding van deze uiterst zeldzame immigrant na 1947.

13. *Macroglossum stellatarum* L. Had de Meekrap- of Kolibrievlinder zich in 1952 aardig gerehabiliteerd, 1953 werd een des te grotere tegenvaller. Hoe men

DIV. INS.
U.S. NATL. MUS.

er ooit toe gekomen is, *stellatarum* in Nederland een gewone vlinder te vinden, begint me steeds onbegrijpelijker te worden. Werkelijk goede jaren zijn voor deze soort hier een rariteit, tenminste in de periode, dat we ons nu bezig houden met de registratie van de trekvlinders in ons land, dat is sinds 1940.

Het eerste exemplaar werd op 25 Mei te Blerick gezien (OTTENHEIJM). Juni leverde zes data met *stellatarum*-meldingen op twee verschillende plaatsen op: Tilburg en Aalsmeer. Op laatstgenoemde plaats zag Mej. MAC GILLAVRY in totaal 18 vlinders op een rij lavendel, waarmee zij het record voor het hele land behaalde !

Juli was de beste maand: 19 exemplaren op 12 verschillende data. In Augustus: totaal één waarneming: op 21.VIII een vlinder te Swalmen ! Op 7 en 22 September werden een paar *stellatarums* te Goirle en Vlaardingen gezien en op 3 October enkele te Kerkrade door SOGELER. Daarmee was het seizoen afgelopen. Niettegenstaande de mooie herfst is er van een late generatie dus bitter weinig terecht gekomen.

De noordelijkste plaatsen, waar *stellatarum* werd opgemerkt, waren Enkhuizen en Zutphen.

Totaal aantal waarnemingen: 41, een zonder enige twijfel slecht jaar voor de Kolibrievlinder. (780 in 1952, maar slechts 30 in 1951).

14. *Celerio euphorbiae* L. Tussen 11 Juli en 31 Augustus werden alleen rupsen verzameld op de bekende vindplaatsen Lobith (20 stuks) en Baarlo (3 stuks).

15. *Lithosia quadra* L. Enkele vroege exemplaren werden al in Juni te Warnsveld genoteerd. De meeste vangsten dateren uit Juli, dan komt nog één waarneming uit Augustus en tenslotte twee van September (15.IX en 30.IX) te Swalmen. Nergens was de vlinder gewoon, wat wel duidelijk blijkt uit de dagtotalen, die slechts twee maal tot drie stijgen !

Eind Mei schudde KUYTEN enige rupsen van *Pinus silvestris* L. te Hulshorst en begin Juni nog een volwassen exemplaar van den. Eind Juli waren alle dieren echter dood, wat bij het lastige kweken van op korstmossen levende rupsen niet zo verwonderlijk is. In elk geval is deze vermelding wel de moeite waard, omdat rupsen tegenwoordig zo zelden van deze soort gezien (of gezocht ?) worden.

Vindplaatsen. Lbg.: Holset, Swalmen. N.B.: Tilburg. Utr.: Zeist. Gdl.: Bennekom, Hoenderlo, Dabbelo, Apeldoorn, Hulshorst, Warnsveld.

Totaal aantal waarnemingen: 28 (in 1952: 15). Ongetwijfeld voor deze soort een vrij goed jaar.

16. *Peridroma saucia* Hb. Begin Juni noteerde VAN MELIS een exemplaar te Tilburg. Augustus leverde vier vangsten op te Zeist en te Apeldoorn (VLUG, LEFFEF, SOUTENDIJK) en te Gorssel (DIJKSTRA), September één te Bennekom (VAN DE POL) en op 2 October ving OORD nog een *saucia* te Deventer.

Het totaal aantal waargenomen exemplaren bedraagt dus voor het gehele seizoen 1953 zeven, waardoor dit jaar na 1941 bijna het slechtste is, dat we in de 14 jaren trekvlinderonderzoek hebben meegemaakt !

17. *Spaerlotis ravidus* Schiff. Op 9 September ving VAN DE POL een exemplaar te Bennekom, het enige van het seizoen. Het valt toch wel heel duidelijk op, dat deze zogenaamd inlandse soort steeds veel zeldzamer is dan *Peridroma saucia*.

18. *Mythimna albipuncta* F. Het eerste exemplaar ving VAN DE POL op 16 Mei te Bennekom. De voorjaarsgeneratie was, als altijd, vrij zwak en werd hoofdzakelijk in het Oosten van het land waargenomen, hoewel op 5 Juni ook te Leiden een *albipuncta* werd gezien en op 29.VI een andere te Weesp. Er is geen grens tussen de eerste en de tweede generatie te vinden en evenmin tussen de tweede en de derde, die in 1953 ongetwijfeld gevlogen heeft, getuige de vangst van verse exemplaren gedurende de hele maand October te Wageningen, Bennekom en Zeist. Zelfs op 12 November ving GORTER nog een volkomen gaaf dier te Zeist, wel een zeer late datum voor deze soort.

Het aantal vindplaatsen is betrekkelijk gering, maar ze liggen verspreid door een groot deel van het midden en Oosten van het land. Het Noorden schijnt voor deze soort toch te ongunstig te zijn.

Vindplaatsen. Z.H.: Staelduin, Wassenaar, Leiden. N.H.: Aerdenhout, Weesp. Utr.: Utrecht, Zeist, Amersfoort, Amerongen. Gdl.: Wageningen, Bennekom, Hoenderlo, Apeldoorn, Vaassen, Babberich, Warnsveld, Gorssel. Ov.: Deventer.

Totaal aantal waarnemingen: 178, weer bijna evenveel als in 1950, tegen 49 in 1952 en 119 in 1951. Een vrij goed jaar dus voor deze soort.

19. *Mythimna l. album* L. De eerste generatie werd te Aalten, Wageningen, Chèvremont en Bussum gezien tussen 4 Juni en 4 Juli, maar natuurlijk in klein aantal (totaal 7 exemplaren). Daarna verscheen de vlinder weer op 28 Augustus en bleef nu zonder onderbreking doorvliegen tot 20 October, het drukst van 16.IX tot 2.X. Het grootste aantal exemplaren per dag was negen (op 16.IX). De vlinder werd tot de lijn Bussum—Eefde waargenomen, dus alleen in het Zuiden en midden.

Vindplaatsen. Lbg.: Epen, Chèvremont, Stein, Melick, Maalbroek, Swalmen, Grubbenvorst. N.H.: Bussum. Utr.: Zeist. Gdl.: Wageningen, Bennekom, Aalten, Eefde. Ov.: Deventer. [Addendum: Amstenrade, 16.VI.]

Totaal aantal waarnemingen: 111, het beste jaar na 1949 met 356 meldingen (29 in 1950, 15 in 1951, 10 in 1952).

20. *Mythimna vitellina* Hb. Van deze altijd zeldzame trekker werd een exemplaar op 19 September te Grubbenvorst op licht gevangen (VAN DE POL). Dit is pas de derde keer, sinds in 1940 met het trekvlinderonderzoek in ons land begonnen werd, dat de vlinder hier werd opgemerkt (1 exemplaar in 1946, 2 in 1950).

21. *Heliothis scutosa* Schiff. Al weer een uiterst zeldzame trekker in ons land, waarvan in 1953 een exemplaar werd gevangen. Dit gebeurde op 12 Juni te Leiden door J. H. KROON. De laatste waarneming daarvoor dateerde van 1948.

22. *Hoplodrina ambigua* Schiff. Was er in 1952 een sterke daling in het aantal waarnemingen geweest, in 1953 herstelde de soort zich weer behoorlijk.

De eerste generatie vloog van 21 Mei tot 27 Juni en werd gezien te Swalmen, Aerdenhout en Bennekom. Natuurlijk was het aantal er van gering.

Op 15 Augustus verschenen de eerste exemplaren van de tweede generatie te Bennekom en vanaf die datum bleef *ambigua* regelmatig doorvliegen tot eind September met nog enkele verspreide data in October, toen de vlinder uitsluitend werd waargenomen te Grubbenvorst. De laatste datum was dit jaar 21.X.

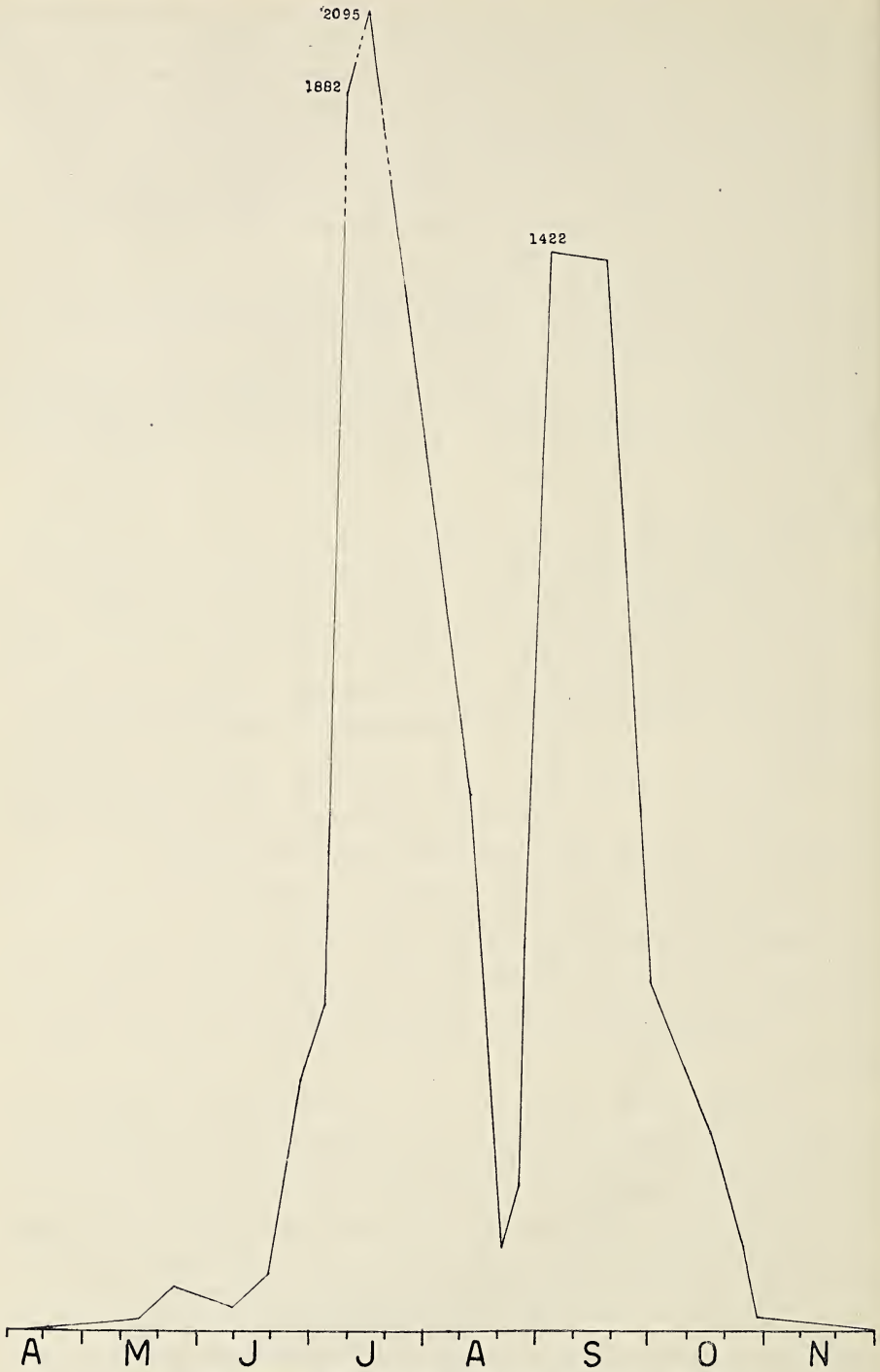

Fig. 2. Diagram van de vluchten van *Plusia gamma* L. in 1953.

Vindplaatsen. Lbg.: Epen, Maasniel, Swalmen, Sevenum, Grubbenvorst. Z.H.: Staelduin. N.H.: Aerdenhout. Gdl.: Wageningen, Bennekom, Aalten, Eefde.

Totaal aantal waarnemingen: 118 (48 in 1952 en 275 in 1951). Ongetwijfeld een vrij goed jaar voor deze soort.

23. *Catocala fraxini* L. Op 13 October kwam een Blauw Weeskind te Bennekom op de lamp (VAN DE POL), terwijl een douanebeampte te Vaals op een niet bekende datum een beschadigd exemplaar ving (GERRIS).

24. *Plusia gamma* L. Slechts één waarneming in April: 16.IV een exemplaar te Zutphen (VISSER). Op 1 Mei worden dan de eerste *gamma*'s in Zuid-Limburg gezien (Nijswiller en Stein) en daarmee begint de tot ver in het najaar doorlopende serie van zonder hiaten doorlopende opgaven. Was het aantal in de eerste helft van Mei nog bescheiden, reeds op 24.V noteerde CAMPING te Leeuwarden 48 exemplaren! Blijkbaar is dit een golf van vrij geringe omvang geweest, want geen enkele andere vanglamp leverde overigens voorlopig een dergelijk resultaat op. Pas half Juni loopt het dagtotaal weer behoorlijk op, nu niet door talrijk optreden op één bepaalde plaats, maar doordat de vlinder op veel meer plaatsen gezien wordt dan in de voorafgaande weken.

Begin Juli komen opgaven van honderd en meer exemplaren uit het Zuiden van het land binnen, maar ook van andere plaatsen: 201 op 1.VII te Bennekom (VAN DE POL), 280 op 7.VII te Leeuwarden (CAMPING), 16.VII te Wageningen en Bennekom samen meer dan 1100 *gamma*'s (resp. 514 en 634) en daar ook op verschillende andere plaatsen in het midden van het land flinke aantallen genoteerd worden, komen we dan tot een dagtotaal van 2095! Dan worden voorlopig niet meer zulke zwermen waargenomen, al tellen we nog op verschillende dagen meer dan 700 (25.VII, 10.VIII, 15.VIII).

Begin September loopt het aantal weer op (1422 op 6.IX!). Op 8.IX bezoekt KRUSEMAN De Beer, waar hij een overweldigende hoeveelheid *gamma*'s aantreft. Door het aantal op enkele vierkante meters nauwkeurig te tellen en dit te vermenigvuldigen met de oppervlakte van het terrein, komt hij tot een aantal van minstens 80.000 exemplaren. Natuurlijk is dit niet in het diagram verwerkt. Deze waarneming bewijst weer eens, hoeveel bij de gegevens over de vlindertrek van het toeval afhangt. Was KRUSEMAN die dag niet op De Beer geweest, dan zou de tootaaltelling van 1953 maar liefst 80.000 minder zijn dan ze nu is. Maar dit toevalselement is onmogelijk te elimineren. In elk geval bewijst de waarneming weer, welke enorme zwermen van deze uil plaatselijk kunnen voorkomen. Zonder enige twijfel zijn deze van late trekkers afkomstig, daar nergens uit ons land schade gemeld werd door rupsen.

Eind September komen we weer tot dagtotalen van ver over de duizend met een maximum van 1414 op 26.IX. In October echter begint het aantal af te zakken, al komen in deze maand nog meermalen totalen van meer dan 100 voor, het laatste op 24.X met een telling van 107. Tot half November wordt *gamma* dan nog sporadisch gezien. De laatste vliegende exemplaren noteerde Broeder ANTONIUS op 16.XI te Steyl. Maar op 3 December zat nog een vlinder buiten tegen een muur te Deventer (FLINT).

De volgende opmerkingen van medewerkers bewijzen wel, hoe talrijk *gamma*

in 1953 geweest is: eind September en begin October in enorme hoeveelheden te Deventer (OORD), in September talrijk te Wageningen (ROEPKE), in Augustus en September zeer talrijk te Amerongen (BENTINCK), in October veel op licht te Nuenen (NEYTS), van begin tot eind September zeer veel te Swalmen (PIJPERS), van 5.VII tot 9.VIII algemeen te Asten (OTTENHEIJM), in de tweede helft van September en in October veel te Oosterwolde en Roordahuizum (VAN RANDEN). Men merke overigens op, dat er dit jaar geen sprake is geweest van een correlatie tussen het voorkomen van *Vanessa cardui* en *Plusia gamma*!

Totaal aantal waarnemingen: 121.488, het hoogste tot nu toe genoteerde aantal.

Merken. Op 1 September werd te Wageningen in de lamp van de P.D. een gemerkte *gamma* gevangen met een horizontale groene lijn op de linker voorvleugel. Slechts één der Nederlandse medewerkers heeft *gamma's* in 1953 gemerkt en dit was op een latere datum en op een andere manier. Er kan dan ook geen twijfel aan bestaan, of dit exemplaar is in het buitenland gemerkt, vrijwel zeker in Duitsland, daar afgesproken is, dat in dit land met groen gemerkt zou worden. Helaas is het nog niet gelukt iets naders omtrent de herkomst van deze vlinder te weten te komen.

Dit geval bewijst weer, dat individueel merken zonder opgave ervan aan een centrale instantie waardeloos is. De kans, dat een gemerkte vlinder teruggevangen wordt, is zeer klein, zodat al het mogelijke gedaan moet worden om haar te doen slagen. Het bewijst ook, dat het absoluut noodzakelijk is, dat in Nederland met een uniforme kleur gemerkt wordt. Na overleg met verschillende geïnteresseerden stel ik voor uiterlijk in 1955 hier te lande uitsluitend met oranje te merken. Dit is een opvallende kleur, die nog bij geen der andere landen in gebruik is.

Door de Eerw. Heer DE MAST werd op 11.X te Haaren-N.B. gemerkt op de rechter voorvleugel onder de *gamma*. Niets werd teruggezien.

25. *Plusia confusa* Stephens. Ook deze *Plusia* was veel beter dan in 1952. Van de eerste generatie werd slechts één exemplaar gevangen op 17.V te Amersfoort (NIEUWLAND). Van de tweede generatie werden in Juli en Augustus maar drie exemplaren gezien. Dan volgen een paar waarnemingen in September, maar de meeste kwamen in October, die dan waarschijnlijk wel van een derde generatie zijn. Het grootste aantal, dat per dag werd gemeld, was vijf. Dat was op 3.X te Swalmen (PIJPERS). Het is wel duidelijk, dat het goede resultaat van 1953 uitsluitend aan de mooie herfst te danken is. Het vlieggebied in Nederland blijft nog altijd vrij beperkt. Noch tot het Westen, noch tot het Noorden weet de vlinder tot nu toe door te dringen, al begint vooral in westelijke richting wel enige vooruitgang te komen.

Vindplaatsen. Lbg.: Vaals, Epen, Melick, Swalmen, Grubbenvorst. Utr.: Zeist, Amersfoort. Gdl.: Wageningen.

Totaal aantal waarnemingen: 27, het hoogste tot nu toe bereikte aantal (in 1952 slechts 5!).

26. *Nycterosea obstipata* F. Op 6 September werd een ♂ te Bloemendaal gevangen (KLOOS) en 5 November één te Gorssel (DIJKSTRA). Dit waren de enige exemplaren van het seizoen (in 1952 acht stuks!).

Conclusie. Een in sommige opzichten teleurstellend, maar in andere weer alle

verwachtingen overtreffend seizoen, vooral opvallend door de tegenstelling tussen *Vanessa cardui* en *Plusia gamma*.

Summary

The fourteenth report on migrating Macrolepidoptera in Holland for the year 1953 mentions the following particulars :

1. *Pieris rapae* L. Only one migration was observed on August 12th on the coast of the province of North Holland flying seaward.

2. *Pontia daplidice* L. A rather strong immigration has taken place. The first specimen was observed on July 22nd. The butterflies were especially seen in August and the first half of September. Total number: 132, a very good season for this species.

3. *Leptidea sinapis* L. Only a few specimens in the South of Dutch Limburg.

4. *Colias hyale* L. A feeble first generation, a somewhat better second one (especially in the South of the country) and a very feeble third generation. Total number: 274. Very moderate, though much better than in 1952.

5. *Colias croceus* Fourcroy. Regularly seen from July 8th till November 1st, though never in large numbers. Total number: 330, which means a rather good year for *croceus*.

6. *Vanessa atalanta* L. Three old specimens in March. Immigrants started in the second half of April, though the species remained scarce till about July 20th. After the middle of August the Red Admiral became very rare again, but the fine autumn weather produced a very good new generation, so that the total number reached 3952, which means a moderate season.

7. *Vanessa cardui* L. Though already on March 24th two specimens were seen, the season was very bad for the Painted Lady: total number only 400. Yet there was a very feeble second Dutch generation at the end of September and in October.

[Still an interesting observation of 1952: On July 26, 1952, at midnight a specimen was caught at the lights of the m.s. "Sunetta" from Rotterdam to Curaçao and handed to Mr. H. CROCKEWIT on board of that ship. Position at that moment: 41° 30' N. Lat. and 20° 11' W. Long.]

8. *Issoria lathonia* L. Never common, though the total number was 522, almost double the number of 1951 and 1952. A very moderate season.

9. *Lysandra coridon* Poda. 9 specimens, one in North Brabant, all the others in the South of Dutch Limburg.

10. *Acherontia atropos* L. Only 10 moths, 1 caterpillar and 3 chrysalids.

11. *Herse convolvuli* L. 25 moths, a very moderate year. Much less than in 1952.

12. *Daphnis nerii* L. One specimen in North Brabant on October 10th.

13. *Macroglossum stellatarum* L. 41 specimens, a very bad season. The best month was July.

14. *Celerio euphorbiae* L. Only about 20 caterpillars along Rhine and Meuse.

15. *Lithosia quadra* L. 28 specimens, rather good.

16. *Peridroma saucia* Hb. Seven specimens, a very bad season.

17. *Spaelotis ravida* Schiff. Only one specimen.

18. *Mythimna albipuncta* F. 178 observations north of the large rivers, a rather good number.

19. *Mythimna l. album* L. 111 observations, no doubt a good figure.

20. *Mythimna vitellina* Hb. One specimen in Dutch Limburg.

21. *Heliothis scutosa* Schiff. One specimen in June.

22. *Hoplodrina ambigua* Schiff. 118 observations, a rather good figure.

23. *Catocala fraxini* L. Two specimens.

24. *Plusia gamma* L. At first moderate, but already in July in good numbers. High numbers in the beginning of September, possibly due to new immigrations. Total number 121,488, the highest figure ever reached.

On September 1st a specimen was taken at Wageningen (Guelderland) marked with a green horizontal line on the left fore wing. It was certainly not marked in Holland, but very probably in Germany, as this country uses green for marking purposes. It has however not yet been possible to discover the origin of the moth.

25. *Plusia confusa* Stephens. 27 specimens, again a top figure !

26. *Nycterosea obstipata* F. Two specimens in September.

The report shows that the total result of the season is not at all so bad as might be expected from the pessimistic notes in the periodicals.

It is suggested to mark in Holland only with an orange colour to start with 1955.

Amsterdam-Z. 2, Oude IJselstraat 12III, Juni 1954.

Aanlokken of afweer bij Witjes ? Miss V. TEMPLE publiceerde in de *Ent. Gazette* 4: 141—161 (1953) „Some notes on the courtship of Butterflies in Britain”, een artikel met talrijke interessante opmerkingen. Reeds enige malen is in de *Ent. Ber.* geschreven over het gedrag van het *Pieris*-♀, dat met uitgespreide vleugels en hoog opgericht abdomen gaat zitten, wanneer een ♂ om haar heen fladdert (zie *Ent. Ber.* 13 : 20, 111, 253). Mijn indruk was, dat dit afweer betekende. Miss TEMPLE komt tot dezelfde gevolgtrekking. Zij schrijft (l. c., p. 156):

„Should a female appear he will pursue her and execute with her a tumbling love-flight until she settles. Then, sometimes, she will tilt her abdomen so that it is nearly at right-angles to the plane of her outstretched wings; this attitude apparently being one of defence against the advances of the male and indicating probably, that she has already paired. Should the male continue to flutter about her she will drop to the ground and close her wings, appearing as a pale leaf-shape among the surrounding foliage. This apparently baulks the male, which flies away”.

Ook over de hofmakerij bij andere dagvlindersoorten bevat het artikel veel belangwekkends met aardige illustraties. — LPK.

Oporinia autumnata Bkh. Van de heer R. KNOOP te Almelo mocht ik 17 exemplaren van deze soort ontvangen, afkomstig van Zenderen, 25.IX.1953.

KNOOP schrijft mij o.a. „Alle exemplaren zaten aan witte paaltjes langs een rijwielpad. Als ik alles had willen meenemen, zou ik een zending van tussen de 100 en 200 vlinders hebben gehad ! Aan dat fietspad groeide veel els. Daar, waar die boomsoort ontbrak, ontbraken de vlinders ook vrijwel. Er zaten soms 10 tot 12 stuks aan één paaltje.”

G. S. A. VAN DER MEULEN, van Breestraat 170, Amsterdam-Z. 1.

Dringend te koop gezocht : Tijdschrift voor Entomologie, deel 55—62, 64 en 68.

A. ASHER & Coij, Herengracht 386, Amsterdam-C.